

§ 185

Vastuullisen alkoholinkäytön toimenpideohjelman toteutumisen tilannekatsaus

HEL 2012-008595 T 06 01 02

Päätös

Terveyslautakunta päätti merkitä tiedoksi tilannekatsauksen Vastuullisen alkoholinkäytön toimenpideohjelman toteutumisesta.

Esittelijä

toimitusjohtaja
Matti Toivola

Lisätiedot

Marketta Kupiainen, hallintoylihoitaja, puhelin: 310 42348
marketta.kupiainen(a)hel.fi

Liitteet

1 Työryhmän nimeämis päätös

Päätösehdotus

Taustaa

Osana Helsingin kaupungin strategiaohjelman 2009 - 2012 täytäntöönpanoa kaupunginjohtajan 18.11.2009 asettama työryhmä valmisteli vastuullisen alkoholinkäytön toimenpideohjelman, terveyskeskuksen toimiessa vastuuvirastona. Laajan lausuntokierroksen jälkeen kaupunginhallitus merkitsi 16.5.2011 työryhmän raportin tiedoksi. Samalla kaupunginhallitus päätti kehottaa sosiaalivirastoa ja terveyskeskusta sekä sosiaali- ja terveyslautakuntaa huolehtimaan toimenpiteiden riittävästä seurannasta ja raportoinnista kaupunginhallitukselle.

Käsitellessään toimenpideohjelman kokouksessaan 14.6.2011 terveyslautakunta velvoitti terveyskeskusta antamaan vuoden 2012 keväällä terveyslautakunnalle selvityksen, miten vastuullisen alkoholinkäytön toimenpideohjelman toteutus on edennyt hallintokunnissa. Lisäksi terveyslautakunta kehotti terveyskeskusta yhdessä sosiaaliviraston kanssa perustamaan työryhmän, jossa seurataan vastuullisen alkoholinkäytön toimenpideohjelman toteutumista. Ryhmään tuli kutsua jäseniä Helsingin kaupungin hallintokunnista, aluehallintovirastosta, Helsingin poliisista sekä kansanterveysjärjestöistä.

Kaupunginjohtaja päätti johtajistokäsittelyssä 18.1.2012 sosiaali- ja terveystoimen apulaiskaupunginjohtajan esityksestä asettaa

vastuullisen alkoholinkäytön toimenpideohjelman seurantatyöryhmän. Työryhmän tehtävänä on mm. valmistella kaupunginhallitukselle 1.5.2013 mennessä selvitys, miten vastuullisen alkoholinkäytön toimenpideohjelman toteuttaminen on edennyt hallintokunnissa.

Seurantaryhmässä Helsingin kaupunkia edustavia jäseniä on 11 henkilöä. Lisäksi ryhmään on kutsuttu yhdeksän yhteistyötahojen edustajaa ja myös pysyvä asiantuntija Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen alkoholiohjelmasta. Työryhmän puheenjohtajana toimii terveyskeskuksen edustaja ja sihteerinä sosiaaliviraston edustaja. Seurantaryhmän asettamispäätös on liitteessä 1.

Terveyskeskuksessa on vahvistettu päihdetyön osaamista. Terveyskeskukseen on perustettu vuoden 2012 alussa päihdehoidon koordinaattorin toimi. Päihdekoordinaattorin tehtävänä on koordinoita päihdehoitoa terveyskeskuksessa, toimia kouluttajana ja tehdä päihdehoitoon liittyvää yhteistyötä muiden hallintokuntien kanssa. Lisäksi terveyskeskuksessa parhaillaan toteutettavan Terveysasema kuntalaisen käyttöliittymänä -hankkeen avulla pyritään päihde- ja mielenterveyspalvelut tuomaan entistä vahvemmin lähelle väestöä. Hankkeen tavoitteena on parantaa perusterveydenhuollossa toteutettavan mielenterveys- ja päihdeongelmaisten aikuisikäisten tutkimuksen, hoidon ja psykososiaalisen kuntoutuksen saatavuutta, laatua ja vaikuttavuutta. Hankkeessa työskentelevät päihdetyöntekijät ovat osa terveysaseman moniammatillista tiimiä. Päihdetyöntekijöitä työskentelee terveysasemilla yhteensä 13, minkä lisäksi 2 päihdetyöntekijää työskentelee terveyskeskuksen päivystysyksiköissä.

Vastuullisen alkoholinkäytön toimenpideohjelman päämääristä

Helsingin vastuullisen alkoholinkäytön toimenpideohjelman päämäärä on jaoteltu kolmeen isoon kokonaisuuteen: alkoholinkulutus vähenee Helsingissä, lapsia ja nuoria suojellaan alkoholilta ja alkoholin ongelmakäyttöön puututaan varhain. Jokaiselle päämäärälle on asetettu yksityiskohtaisempia tavoitteita ja toimintalinjoja.

Vastuullisen alkoholinkäytön toimenpideohjelman seurantaryhmä aloitti työskentelyn maaliskuussa tänä vuonna. Ryhmä on toiminut noin kolme kuukautta. Tähän mennessä ryhmä on käynyt läpi ohjelman tavoitteet ja konkretisoinut niitä. Tällä hetkellä työn alla on sopivien seurantamittareiden etsiminen ja valinta.

Toimenpideohjelman seurannasta annetaan sosiaali- ja terveyslautakunnan kautta yksityiskohtainen selvitys kaupunginhallitukselle 1.5.2013 mennessä. Nyt tässä terveyslautakunnalle annettavassa tilannekatsauksessa keskitytään terveyslautakunnan painottamiin toimenpiteisiin.

Selvitys terveyslautakunnan edellyttämien toimenpiteiden toteutumisesta

Toimenpide 1

"Terveyskeskus käynnistää yhdessä opetusviraston ja Klaari Helsingin kanssa alkoholista ja sen terveyshaitoista kertovan opetuksen, neuvonnan ja valistuksen kehittämistyön peruskouluissa, toisen asteen ammatillisissa oppilaitoksissa ja lukioissa sekä peruskoulujen 7. luokkien oppilaiden vanhemmille tarkoitetun tiedotteen "Nuoret ja alkoholi" laatimisen. Lisäksi lautakunta edellyttää, että terveyskeskus laatii ammatillisten oppilaitosten opiskelijoille kohdennetun terveyden edistämisen ohjelman alkoholin kokeilun ja käytön vähentämiseksi."

Toteutustilanne:

Nuoriasiankeskuksen alaisuudessa toimiva Klaari Helsinki edistää alueellisesti lasten ja nuorten hyvinvointia, savuttomuutta ja päihteettömyyttä. Klaari Helsinki on laatinut vanhemmille esitteen "Alaikäiset ja alkoholi. Vinkkejä vanhemmille." Esitteessä vanhempia opastetaan tukemaan lapsensa päihteettömyyttä erilaisissa tilanteissa. Esite on julkaistu Klaari Helsingin kotisivuilla ja sitä jaetaan mm. koulujen vanhempainilloissa. Klaari Helsinki on kehittänyt myös 7.-luokkalaisten vanhemmille Kouluterveyskyselyn tuloksiin pohjautuvan Nuorten päihteettömyyden tukeminen -vanhempainiltamallin. Yhteistyössä opetusviraston kanssa Klaari Helsinki on valmistelemassa opasta koulujen päihdetoimintasuunnitelmien ajantasaistamisen tueksi.

Klaari Helsinki koordinoi myös kahta kuudesluokkalaisille suunnattua päihdekasvatusmallia: Valintojen putki ja Raittiina radalla. Valintojen putki -malli toimii avoimena keskustelufoorumina lasten ja aikuisten välillä ja on hyödynnettävissä koko kaupungissa. Raittiina Radalla -mallissa pääasiallinen toimintamuoto ovat kuudesluokkalaisten päihdeoppitunnit. Malli on suunnattu Haaga-Kaarela alueen ala-asteiden kuudensien ja yläasteiden seitsemänsien luokkien oppilaille. Toiminnan tavoitteena on nuoren itsetunnon ja sosiaalisten taitojen tukeminen, nuoren omien vahvuuksien löytäminen ja alueen harrastusmahdollisuuksiin tutustuminen. Molemmat toimintamallit ovat kouluille maksuttomia.

Opetusvirasto ja Klaari Helsinki ovat käynnistäneet Päihdekasvatuksen kehittyvät käytännöt -koulutuksen peruskouluikäisten kanssa työskentelevälle opetus-, nuoriso- ja terveystoimen henkilöstölle kevätlukukaudella 2012. Ensimmäisessä koulutustilaisuudessa paneuduttiin nuorten alkoholin kokeilun ja käytön sosiaalisiin ulottuvuuksiin, päihdetrendeihin ja heikkoihin signaaleihin sekä nuorten päihteettömyyttä tukevien toimintamallien hyödyntämiseen kouluissa.

Terveyskeskus on perustanut moniammatillisen työryhmän, jossa on koulu- ja opiskeluterveydenhuollon lisäksi edustus opetusvirastosta ja Klaari Helsingistä. Työryhmä laatii parhaillaan ammatillisten oppilaitosten opiskelijoille kohdennettua terveyden edistämisen ohjelmaa alkoholin kokeilun ja käytön vähentämiseksi. Työryhmä kuulee työssään myös vanhempainjärjestöjä, oppilaskuntia ja kolmannen sektorin toimijoita.

Toimenpide 2

"Lautakunta kehottaa terveysasemien johtajaa ja kaupunginsairaalan johtajalääkäriä sopimaan HUS:n päivystyksen kanssa toimenpiteistä, joiden mukaisesti kaikista alle 18-vuotiaista selvästi päihtyneistä tehdään lastensuojeluilmoitus ja ilmoitus vanhemmille sekä pyydetään psykiatrin konsultaatio alle 13-vuotiaista päihtyneistä ja nuorisopsykiatrisen yksikön arvio 13 -15 -vuotiaiden päihtyneiden nuorisopsykiatrisen hoidon tarpeesta. Toimenpiteet tulee ulottaa myös terveyskeskuksen omiin päivystyksiin."

Toteutustilanne:

Terveysasemien johtaja ja kaupunginsairaalan johtajalääkäri ovat sopineet HUS:n päivystyksen kanssa, että kaikista alle 18-vuotiaista päihtyneistä potilaista tehdään lastensuojeluilmoitus ja ilmoitus vanhemmille. Lisäksi on ohjeistettu, että alle 13-vuotiaista päihtyneistä lapsista tulee pyytää lastenpsykiatrin konsultaatio. Asiaa on myös jalkautettu terveyskeskuksen omiin päivystyksiin.

Toimenpide 3

"Kaikissa terveyskeskuksen yksiköissä otetaan käyttöön alkoholin käyttöä arvioiva AUDIT ja toteutetaan lyhytneuvontaa eli mini-interventiota, jolla tuetaan henkilöä alkoholin käytön vähentämisessä."

Toteutustilanne:

Terveysasemien vastaanotoilla alkoholin käytön puheeksi ottaminen kuuluu jokaisen työntekijän tehtäviin ja on oleellinen osa terveysasematyön sisältöjä. Vuodesta 2010 alkaen terveysasemien avosairaanhoidon vastaanotoilla on ollut päihdetyöntekijöitä, joiden vastaanotolle helsinkiläiset voivat hakeutua itse ilman lähetettä. Myös terveysasemien ja neuvoloiden työntekijät voivat ohjata asiakkaita päihdetyöntekijöiden vastaanotolle. Terveysasemien päihdetyöntekijöiden vastaanotolla kävi vuonna 2011 yhteensä 1617 potilasta.

Kaupungin sairaaloissa alkoholin käytön puheeksi ottoa on kehitetty koulutuksilla ja konsultaatioilla sekä johdon tuella. Kaupungin

sairaaloissa alkoholin käytön puheeksi ottamista ovat myös edistäneet sairaaloihin muodostetut päihdeyhdyshenkilöverkostot.

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon toteuttamissa terveystarkastuksissa kaikkien 8-luokkalaisten ja sitä vanhempien alaikäisten päihteiden käyttöä on kartoitettu ADSUME -päihdemittarin avulla. Mittari on kehitetty nuorten päihteiden käytön arviointiin ja päihteettömyyttä edistävän terveyskeskustelun tueksi. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa hyödynnetään aktiivisesti myös ADSUME:n tueksi kehitettyä prosessikaaviota, jossa on yksilöidyt toimintaohjeet eri tilanteisiin.

Hammashoitoloissa potilailta kysytään tarkastuksen yhteydessä alkoholin käytöstä 8 - luokkalaisista alkaen. Mahdollisen riskikäytön yhteydessä kysytään potilaan halukkuutta lisäinformaatioon ja Audit- tai Adsume testin tekemiseen. Testi tehdään tarkastuksen yhteydessä tai myöhemmillä käynneillä, mikäli potilas ei tehnyt sitä, esim. terveysasemalla tai kouluterveydenhuollossa.

AUDIT -mittari on suunniteltu yli 18-vuotiaille. AUDIT on Maailman terveysjärjestössä (WHO) kehitetty alkoholin käytön seulontakysely. Sen avulla voidaan arvioida alkoholin käytön riskejä, haittoja ja riippuvuutta. AUDIT -seulontakyselyn käyttö on lisääntynyt kaikissa terveyskeskuksen toiminnoissa. Vuoden 2011 tilastoiden mukaan Helsingin neuvoloissa on tehty 8679 ja kaupunginsairaalassa 2257 AUDIT -seulontakyselyä.

Terveyskeskus on yhdessä sosiaaliviraston kanssa laatinut prosessikuvauksen alkoholipotilaan hoitokokonaisuudesta. Hoitokokonaisuudessa kuvataan eri toimipaikkojen roolit ja menettelytavat alkoholinkäytön puheeksiotosta, hoidosta sekä kuntoutuksesta. Hoitokokonaisuus kattaa nuoret, työikäiset ja ikääntyvät. Alkoholipotilaan hoitokokonaisuus on käsitelty terveyskeskuksen johtoryhmässä ja julkaistu kaupungin sisäisillä verkkosivuilla.

Toimenpide 4

"Päihdetyötä tekevien terveyskeskuksen työntekijöiden erityisosaamista tehostetaan lisäkoulutuksella."

Toteutustilanne:

Päihdetyön koulutusta on järjestetty monipuolisesti. Kaikille työntekijäryhmille on ollut tarjolla peruskoulutusta sekä erityisteemoihin räätälöityä koulutusta esim. AUDIT, mini-interventio, palvelujärjestelmä, päihderiippuvuus ja elintapojen puheeksi ottaminen. Terveyskeskuksen

päihdekoordinaattori on ollut suunnittelemassa ja järjestämässä osaa koulutuksista.

Toimenpide 5

"Terveyskeskuksen kotihoidon henkilöstö ottaa puheeksi alkoholinkäytön ja tiedottaa alkoholinkäytön riskeistä kotihoidon asiakkaille hoito- ja palvelusuunnitelmaa tehtäessä ja muissa sopivissa yhteyksissä."

Toteutustilanne:

Kotihoidossa on keväällä 2012 käyty läpi kotihoidon asiakkaille toteutettavaa päihteidenkäytön kartoitusta ja puheeksi ottamista. Kotihoidon henkilöstölle käynnistetään teemaan liittyvä koulutusprosessi syksyllä 2012. Puheeksi ottamisen työvälineenä hyödynnetään esim. yli 65-vuotiaille kehitettyä alkoholimittaria. Sosiaalivirasto on kehittänyt yhteistyössä yksityisten palveluntuottajien kanssa kotihoidon asiakkaille soveltuvia palveluja, kuten kotiin vietävää katkaisuhuhoita.

Toimenpide 6

"Terveyslautakunta kehottaa terveyskeskuksen viestintää olemaan yhteydessä hallintokeskuksen viestintään kaupunkilaisille tarkoitetun palautekanavan avaamiseksi Helsingin kaupungin verkkosivuille (www.hel.fi)."

Toteutustilanne:

Helsingin kaupunki valmistelee parhaillaan kaupunkiyhteistä www.hel.fi -verkkosivuille tulevaa palautejärjestelmän pilotointia. Terveyskeskus on yksi järjestelmää kokeilevista hallintokunnista. Hallintokeskuksen viestintä ei kuitenkaan suosittele, että tämän kanavan kautta asukkaat antaisivat palautetta alkoholilainsäädännön rikkomisesta, koska kaupunki ei ole esitutkintaviranomainen. Tällaiseksi palautekanavaksi tulisi hallintokeskuksen mielestä osoittaa poliisin tarjoamat monipuoliset vihjepalvelut, kuten sähköinen rikosilmoitus (www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/suomi/rikosilmlomake), vihjepuhelin (Helsingissä 071 877 5189) ja Nettivinkki-palvelu (www.poliisi.fi/nettivinkki). Seurantaryhmä käsittelee asiakokonaisuutta syksyllä.

Toimenpide 7

"Terveyslautakunta on painottanut, että erityisesti lasten ja nuorten suojelemiseksi alkoholimainonnan viesteiltä, on perusteltua, että kaupunki kieltää omistamillaan ja vuokralle antamillaan mainospaikoilla alkoholijuomien mainonnan."

Toteutustilanne:

Seurantaryhmässä ollaan selvittämässä, miten kaupunki voi vaikuttaa kilpailutettujen mainospaikkojensa vuokraamiseen. Selvityksissä on ilmennyt, että kilpailutettujen mainospaikkojen sopimuskaudet ovat pitkät. HKL:n sopimuksessa on pykälä mainonnan rajoituksista. Sen mukaan mainospaikkojen vuokraamisessa tulee ottaa huomioon mm. mainonnan kansainväliset perussäännöt vuodelta 2007, keskuskauppakamarin mainonnan eettisen neuvoston ratkaisut sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tuotevalvontakeskuksen antamat ratkaisut. HKL:n mainospaikoille ei saa sijoittaa mainoksia, jotka ovat rajoitusten vastaisia.

Seurantaryhmän näkemys on, että alkoholijuomien mainonta on ennen kaikkea mielikuviin vaikuttamista ja erityisen alttiiksi joutuvat silloin lapset ja nuoret. Helsingin vastuullisen alkoholinkäytön toimenpideohjelma tähtää erityisesti siihen, että lapsia ja nuoria tulee voida suojella alkoholilta. Nyt loppukeväästä Helsingissä on ollut mittavasti esillä mainos ”Joisitko vähemmän alkoholia, jos tämä mainos kiellettäisiin?” Mainoksella pyrittiin nimenomaan vaikuttamaan mielikuviin. Mainoksen toteuttajatahoa ei ilmoitettu. Terveysjärjestöt reagoivat nopeasti ja laativat vastamainoksen ”Joisimmeko vähemmän alkoholia, jos alkoholin mielikuvamainonta kiellettäisiin?” Seurantaryhmä tulee myös ottamaan aiheen esille seuraavissa kokouksissa.

Terveyskeskuksen oman ohjeistuksen mukaan terveyskeskuksen tilaisuuksien ja tapahtumien tulee olla alkoholittomia. Myös Palmia ja muut hallintokunnat ovat lisänneet alkoholittomien juomien valikoimaa ja tarjoilua tilaisuuksissaan.

Yhteenveto

Seurantaryhmä on aloittanut vastuullisen alkoholinkäytön toimenpideohjelman toteuttamisen. Ryhmä laatii parhaillaan toimenpide-ehdotuksiin toimintamalleja ja seurantamittareita. Hallintokuntien välinen yhteistyö on käynnistynyt. Kansanterveysjärjestöt ovat osaamisellaan tukeneet hallintokuntien toimintaa. On oletettavaa, että toimenpideohjelma saa uusia painoalueita ja yhteistyömuotoja, kun sosiaali- ja terveystoimi yhdistyvät vuonna 2013.

Terveysvaikutusten arviointi

Vastuullisen alkoholinkäytön toimenpideohjelman toteuttaminen sisältää toimia, joilla on osoitettu olevan vaikutusta alkoholihaittojen vähenemiseen ja siten se lisää kaupunkilaisten terveyttä ja

hyvinvointia. Väestöryhmien välisten terveyserojen kaventumiseen sillä on merkittävä vaikutus.

Esittelijä

Terveyslautakunta käsitteli kokouksessaan 14.6.2011 vastuullisen alkoholinkäytön toimenpideohjelman ja päätti silloin osaltaan, että terveyskeskus antaa vuoden 2012 keväällä terveyslautakunnalle selvityksen, miten vastuullisen alkoholinkäytön toimenpideohjelman toteutus on edennyt hallintokunnissa. Tässä tilannekatsauksessa käsitellään terveyslautakunnan esille nostamien toimenpide-ehdotusten toteutumista.

Työryhmän tehtävänä on valmistella kaupunginhallitukselle 1.5.2013 mennessä selvitys, miten vastuullisen alkoholinkäytön toimenpideohjelman toteuttaminen on edennyt hallintokunnissa. Sosiaali- ja terveyslautakunta saa sitä ennen selvityksen käsiteltäväkseen huhtikuussa 2013.

Esittelijä

toimitusjohtaja
Matti Toivola

Lisätiedot

Marketta Kupiainen, hallintoylihoitaja, puhelin: 310 42348
marketta.kupiainen(a)hel.fi

Liitteet

1 Työryhmän nimeämispäätös